

MĒLYNOJO VANDENS AIDAS

LEMTINGOS PERGALĖS UKRAINOJE 660 METŲ SUKAKČIAI

Dainius RAZAUSKAS

■ Pietų Ukrainoje, maždaug pusiaukelėje tarp Kijevo ir Juodosios jūros, į Bugą (pietinį) įteka kita upė, vardu Mėlynasis Vanduo, vietos gyventojų sutrumpintai vadinama Siniucha (Синюха), pažodžiui Mėlynukė. Viename Ukrainos istorijos šaltinyje, vadinamojoje „Didžiojo brėžinio knygoje“ (XVI a.–1627), sakoma: „50 varstų aukštytyn Bugo upė įteka į Bugą upė Mėlynasis Vanduo (Синья Вода), o prie Mėlynojo Vandens 70 varstų nuo Bugo yra pilis Mėlynasis Vanduo.“

Ši vieta istorijai ypatinga tuo, kad čia 1362 metais Lietuvos didysis karalius Algirdas¹ visiškai sumušė ir taip galutinai sunaikino mongolų-totorių Aukso Ordą, išlaisvino Senąją Rusią (dabartinę Ukrainą) iš vergijos ir pagaliau nutraukė daugiau nei tūkstantmetį visą Europą alinusią grėsmę iš Rytų (nes po šito mūšio Aukso Orda jau nebeatsigavo, ir totorių ilgainiui beliko tik Kryme).

Lygiai prieš dešimt metų apie tai rašė iškilas mūsų istorikas amžinatilį Romas Batūra². O rašė jis apie tai todėl, kad tuomet buvo šios lemtingos pergalės 650 metų sukaktis. Vadinas, kaip tik šiemet nuo jos sukanka 660 metų – irgi sukaktis.

Tai savaiame europinės, pasaulinės reikšmės istorijos įvykis. Bet mums ypač svarbus yra jo aidas ukrainiečių liaudies tradicijoje. R. Batūra pateikė vieną tokį padavimą.

Iš legendinių pasakojimų įdomus Padneprėje, „Čerkasų regione, Talno rajone, prie Česnopolės kaimo, 1997–2003 m. ekspedicijoje užrašytas pasakojimas apie įvykius prie Siniuchos, tris totorių

vadus (vadinamus chanais), lietuvių sumuštus, ir juos simbolizuojančius akmenis:

„Kentėjo šis kraštas totorių junge. Totoriai duoklę ėmė duona, medum, kailiais, bet ypač sunki buvo duoklė krauju: ėmė vaikus, merginas, vaikus. Kazokas bandė priešintis, ginklavosi, vijo totorius. Tačiau rudenį tai išgirdęs totorių chanas, pasitelkęs dar du chanus, užpuolė kazoką. Šis jau neturėjo kur atsitraukti. Užnugaryje Siniuchos upė, o aname krante neprieinama uola.

Kreiptasi pagalbos į kaimynus lenkus, bet šie tylėjo, nenorėjo pykinti chano, tikėjosi, kad nusiaubtos žemės jiems teks. Tylėjo ir maskvėnas, bijojo totorių.

Prisiminė kazokas, kad prie Šaltosios jūros gyvena lietuvis, kuris tik ir veikė, vydamas nuo namų vokiečių riterius.

Lietuvi! Nors tau ir sunku, padėk man.

Sudrebėjo žemė, sušvilpė danguje. Ant ugninio žirgo atskriejo lietuvis karys ir puolė tris chanus. Įmušė juos giliai į žemę ir paniro pats kartu su žirgu.

Stovi žiemą ir vasarą, stovi amžiais, neišleisdamas iš po žemių totorių chanų, kad neimtų jie duoklės, kad neskleistų nelaimių mūsų žemėje. Stovi pajuodavęs...“

Legenda aiškina trijų akmenų kilmę: iki juosmens į žemę įaugusi figūra, o greta skydas ir kalavijas.³

Patiems girtis ir visaip save liaupsinti, aukštinti, žeminant kitus, valdovams įprasta. Pernelyg dažnai tuo užsikrečia ištisos tautos. Bet kad viena tauta šitaip garbingai pasakotų apie kitą – nedažnai pasitaiko.

Tai ryškiausia gairė ir pamoka, kaip šiame pasaulyje reikia gyventi ir elgtis. Ją reikia branginti ir saugoti kaip didžiausią lobį, kaip retą laimę, kaip stebuklą, kaip dangišką Spindesį tamsybėse.

■ Ten pat.
3

1 Susirašinėdamas su tuometės Rytų Romos imperijos (Bizantijos) imperatoriumi, Algirdas įvardijo save jam lygiu titulu – bazilėjumi (gr. βασιλεύς ‘karalius’), o šis jį vadino romėnišku sinonimu ῥήξ (iš lo. rēx ‘karalius’), tad pažeminti Algirdą į kunigaikščius gali tik arba išsižiojęs liurbis, arba sąmoningas Lietuvos priešas, tyčia klastojantis istoriją. Žr. Algimantas Bučys. *Lietuvių karaliai ir Lietuvos Karalystė de facto ir de jure Viduramžių Europoje (Literatūrologinė istorinių šaltinių ir istoriografijos analizė)*. Vilnius: Vaga, 2018, p. 285–287 (VII dalis, 4 skyrius).

2 Pavyzdžiui: Romas Batūra. *Mėlynųjų Vandenių mūšio pergalė 1362/1363*. Vilnius: Versmė, 2012, minėtoji šaltinio citata p. 7.

Nežinomas XIX a. I p. liaudies tapytojas. Šv. Jurgis. Laukuva, Šilalės r.
Antano Lukšeno nuotrauka. Saugoma Lietuvos nacionaliniame dailės muziejuje

Dabar jėgų santykiai visai apsigvertę, ir pačius totorius Kryme pavergė dar baisesni „chanai“. Dabar mums teko melstis ir viltis, kad laisvi galėsime pasakoti apie ukrainiečius taip, kaip jie ligi šiol pasakojo apie mus.

Patarlė sako: „Kaip pašauksi, taip atsišauks.“
Duokdie tokį pat aidą nuo Mėlynojo Vandens...

Ir dar kad mūsų širdžių baltas Vytis iškiltų iš žemės, atitirtų, sustingęs į akmenį ir pajuodavęs, kad atitoktų pagaliau ir vėl iškeltų aukštai pergalingąją šviesos ir tiesos kalaviją! Jis ir taip jau čia mūsų ilgėte išsiilgtas...

AN ECHO FROM THE BLUE WATER FOR THE ANNIVERSARY OF THE FATEFUL VICTORY

Dainius RAZAUSKAS

Blue Water (*Синяя Вода*) is the name of the river in the South Ukraine, approximately half-way from Kijiv to the Black Sea. In 1362, the Great King of Lithuania, Algirdas with his troops defeated the Golden Horde which then threatened the Kijivan Rus' (roughly contemporary Ukraine) and really the whole of Europe. Because of this fateful victory, this was the last threat it posed. Of special interest now is the Ukrainian folk legend recorded in an expedition between 1997 and 2003 in which a Ukrainian Kazak cries out for help when in deadly danger and attains none either from Russia (Moscow) or from Poland, yet from Lithuania comes a rider to the rescue and finally beats the Tatar to ground (the legend is republished here after an issue from 2012 by notable Lithuanian historian late Romas Batūra.) Current events in Ukraine reveal some peculiar symmetry: this time we pray for Kazak's victory as our salvation.